

Marija Počivavšek

V (VARNO) STAROST BREZ PENZIJE

ORIS TRGOVSKO-PODJETNIŠKE DRUŽINE STRUPI

VHrašah na Gorenjskem se je leta 1866 rodil Franc Strupi (1866–1930), se v Ljubljani izučil za steklarja, tam desetletje delal v Kollmannovi veletrgovini s steklom, na prelomu 19. v 20. stoletje pa prišel v Celje z vsem svojim premoženjem – s kovčkom v roki. Leta 1903 je registriral firmo »Strupi Fr. zaloga stekla in porcelana«, z delavnostjo v svojem podjetju (med drugim je opravil vsa steklarska dela na leta 1897 zgrajenem Narodnem domu)³³⁵ pa je že po dveh desetletjih (leta 1924) na Traunovi (danes Gubčevi) ulici od občine kupil hišo. Prav tako je kasneje svojo hišo kupila žena Karolina – hišo na vogalu Graške ceste in Hermanove (danes Miklošičeve) ulice, oba pa poleg omenjenega kasneje še posestvo v Zagradu.³³⁶ Vlaganje v nepremičnine je bil njegov način varčevanja za starost.

Socialna politika v njegovem času namreč še ni bila urejena. Najstarejši področji socialnega zavarovanja sta bolniško in nezgodno zavarovanje; v našem prostoru sta se oblikovali med svetovnim vojnama, pokojninsko zavarovanje pa je bilo uvedeno šele pred drugo svetovno vojno.

³³⁵ Orožen, Strupi, Franc.

³³⁶ Ustni vir: Peter Krapež, Celje, 7. 9. 2016.

Franc Strupi st.

Vir: Osebni arhiv Petra Krapeža

Franc Strupi st. je bil med soustanovitelji Mestne hranilnice in njen delničar; le-ta je na Graški cesti 4 zgradila najemniško hišo (v pritličju je bila trgovina Kramar & Mislej), v njej je Strupi leta 1909 najel stanovanje in v pritličju uredil trgovinski lokal. Franc Strupi st. je bil poleg poslovnega življenja aktiven tudi v stanovskih organizacijah (odbornik Gremija trgovcev v Celju, načelnik in ustanovitelj Steklarske obrtne zadruge za Slovenijo v Celju, upravni svetnik Celjske posojilnice, odbornik Oblastne hranilnice za mariborsko oblast v Celju, navdušen sokol in nekaj časa tudi član celjskega občinskega sveta).³³⁷ Med drugim je bil sodnik laik pri okrožnem sodišču v Celju, član razsodišča ljubljanske borze in član gerent Mestne hranilnice v Celju, bil pa je tudi odlikovan z redom sv. Save V. reda.

337 *Nova doba*, 8. 8. 1930, str. 2.

Franc Strupi ml. s sestro Ano

Vir: Osebni arhiv Petra Krapeža

Leta 1930 je Franc Strupi st. v starosti 64 let umrl; sin Franc in hčerka Ana sta bila takrat še mladoletna, njun skrbnik je postal trgovec Alojz Drofenik. Oba otroka sta šla po očetovi poti, končala sta Državno dvorazredno trgovsko šolo v Ljubljani. Po Strupijevi smrti so njegovo zapuščino dedovali žena Karolina in oba otroka.

Trgovino na Kralja Petra 16 (prej Graška 4) je sprva vodila žena Karolina, leta 1936 jo je prevzel Franc ml. (1911–1960). Novo trgovino s steklom in porcelanom je odprl na novi lokaciji, na Prešernovi 4.³³⁸ Po poroki z Julijo (roj. 1915) leta 1936 se je vselil v najemniško stanovanje, ki ga je prej družina Strupi oddajala v najem. Družinsko hišo mu je mati Karolina izročila leta 1947.³³⁹

338 *Nova doba*, 10. 4. 1936.

339 Orožen, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*, str. 40.

V materini hiši³⁴⁰ na Graški cesti, ki je imela tri stanovanja in več lokalov, je Franc Strupi ml. začel s trgovino z mešanim blagom, kasneje je, kot že rečeno, najel lokal na Kralja Petra cesti 16, kjer je odprl trgovino s steklom in porcelanom (trgovina za uvoz in prodajo krčmarskih steklenic in čaš). Še naprej je vodil steklarsko obrt in ob tem imel tudi steklobrusilstvo, od leta 1940 tudi dovoljenje za polaganje keramičnih ploščic; že pred tem je namreč iz Češke uvažal in trgoval s ploščicami (leta 1940 je bil celo izvajalec za zasteklitev nove NUK).

Iz arhivskega gradiva je razvidno, da je Strupi plačeval prispevke za socialno zavarovanje, tudi v letih med drugo svetovno vojno. Bil je tudi življenjsko zavarovan pri *Adriatische Versicherungsgesellschaft* na Dunaju. Imel je dolgoletne probleme z zdravjem, med drugim se je zdravil na kliniki v Innsbrucku, zato je bil med vojno zavarovan pri *Meisterkrankenkasse des Handwerks für Steiermark* v Gradcu.

Franc Strupi st. je vlagal v nepremičnine, Franc Strupi ml. pa v znamke in knjige, bil je bibliofil in pravi knjižni molj. Med vojno ga niso izselili, čeprav je bil na listi za izselitev. Leta 1945 so Strupiju odvzeli volilno pravico, a mu je uspelo dokazati, da ni sodeloval z Nemci, celo nasprotno: okrajni NOO Celje - okolica mu je v zahvalo za donacijo v blagu (100 m² šip) podelil spominsko listino. Julija 1945 je Strupi javni borzi dela prijavil 11 zaposlenih (vključno z njim) v svojem podjetju, leto kasneje pa je v Strupijevi trgovini s steklom in porcelanom poleg lastnika delalo le še 5 oseb: administratorka, pomočnica, vajenki in delavec. Ostal je lastnik stanovanja na Gubčevi, leta 1947 pa so mu vanj naselili družino Albina Dobrotinška, repatriiranca iz Nemčije. Trgovino so mu leta 1947 nacionalizirali, ostala je samo obrt, ki je delovala v najetem pritličju stanovanjske hiše na Gubčevi. Kot steklarski obrtnik je izvedel velik posel – zasteklitev tovarne Unior v Zrečah.

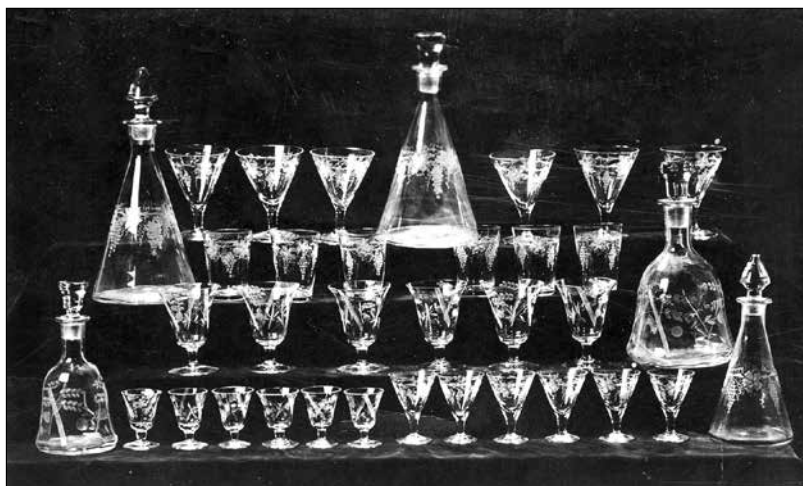
Leto po drugi svetovni vojni, ko je že bilo v veljavi socialno zavarovanje, se je Bolniška zavarovalna zadruga Slovenije obrnila na samostojne obrtnike, trgovce in ostale, ki niso bili vključeni v obvezno socialno zavarovanje, da pristopijo k zavarovalni zadrugi, saj bodo tako sami kot tudi njihovi družinski člani v primeru bolezni dobili »takoj po lastni izbiri zdravnika, zdravila, bolnico itd.«. Vanjo se je vključil tudi Franc Strupi z ženo Julijano in hčerko Marjeto.

Leta 1959 je Strupi prodal svojo delavnico podjetju *Steklarstvo Celje*. Tam se je zaposlil kot vodja gospodarskega sektorja/komercialist, obrt mu je mirovala.

Leta 1960 je zaradi posledic infarkta umrl, star le 49 let. Pokojnine ni dočakal.³⁴¹

340 Karolina je hišo na Miklošičevi kasneje podarila dvema vnukinjama, hišo na Gubčevi je po moževi smrti prodala sinu.

341 Zapustil je tri otroke: Marjetico (1937), Boštjana (1948) in Jernejo (1953). Žena Julija je umrla 2006.

Strupijeva trgovina je bila registrirana za uvoz in prodajo krčmarskih steklenic in čaš.

Vir: Osebni arhiv Petra Krapeža

Izložbi Strupijeve trgovine na Kralja Petra cesti

Vir: Osebni arhiv Petra Krapeža

SOCIALNO ZAVAROVANJE MED SVETOVNIMA VOJNAMA

V sklop socialnega zavarovanja v obdobju med obema vojnoma so sodili bolniško, nezgodno in pokojninsko zavarovanje; najstarejši področji sta bolniško in nezgodno zavarovanje. Trgovci so na prelomu v 20. stoletje sicer že imeli svoje bolniško zavarovanje (Trgovsko bolniško in podporno društvo v Ljubljani), ki je zavarovancem zagotavljalo večje pravice in boljše zdravstvene storitve kot splošno zavarovanje delavcev.³⁴² Leta 1909 so ustanovili tudi pokojninski zavod za nameščence, ki je takrat obsegal Slovenijo in Dalmacijo. Za čas med svetovnima vojnoma je pomembno dejstvo, da je takrat Jugoslavija zgradila celovit socialno-varstveni sistem: bolniško in nezgodno zavarovanje sta bili leta 1920 uvedeni najprej na območju nekdanjega avstrijskega dela monarhije, dve leti kasneje pa še v ostalem delu države; slovenski delavci so tako dobili obvezno bolniško in nezgodno zavarovanje med prvimi v Jugoslaviji.³⁴³ Pokojninsko zavarovanje pa je bilo uvedeno šele leta 1937.³⁴⁴ Zaradi vodenja evidence zaposlenosti, pravic iz dela in pokojninskega zavarovanja so morali vsi delavci in nameščenci v Jugoslaviji, starejši od 14 let, vključno z vajenci, imeti poslovne knjižice; za zaposlene v trgovini so jih izdajala obvezna trgovska združenja.³⁴⁵

Država, ki je bila odgovorna za socialno politiko, je izdajala zakone in uredbe, izvajanje socialne politike so prevzele ustanove socialnega zavarovanja s svojimi finančnimi sredstvi; socialno skrbstvo pa so v največji meri izvajale občine.³⁴⁶ Ravnatelj Okrožnega urada za zavarovanje delavcev (OUZD) dr. Joža Bohinjec je glede idealne strukture organizacije zavarovanja takole razmišljal:

»Tako je struktura organizacije zavarovanja končno sledeča: po deželi autonomni nosilci bolniškega zavarovanja, ki v prenešenem delokrogu vrše nekatere funkcije invalidnega in starostnega zavarovanja, v pokrajini en nosilec invalidnega, starostnega in nezgodnega zavarovanja, v državi najvišja upravna zavarovalna instances, kot najvišja nadzorstvena oblast. Nazivi teh enot niso bistvenega pomena.«³⁴⁷

Z zakonom iz maja 1922 je celotna država uzakonila enotno in za vso državo obvezno zavarovanje delavcev. Zakon o zavarovanju delavcev je poleg bolniškega uvedel tudi nezgodno zavarovanje ter predvidel novo zavarovanje za primer onemoglosti, starosti in smrti. Zavarovanje je izvajalo 12 okrožnih

342 Kresal, *Struktura slovenskega gospodarstva*, str. 118.

343 Lazarevič, *Plasti prostora in časa*, str. 223.

344 Lazarevič, *Bolniško in nezgodno zavarovanje*, str. 250.

345 SI_ZAC/0024, š. 86, Okrožnica Kraljevske banske uprave Dravske banovine, 23. 12. 1938.

346 Kresal, *Socialna politika*, str. 485.

347 Bohinjec, *Nekaj osnovnih vprašanj problema socialnega zavarovanja*, št. 9.

blagajn, imenovanih Okrožni uradi za zavarovanje delavcev (OUZD). OUZD v Ljubljani je bil ustanovljen 1922. leta z združitvijo prejšnjih okrajnih in obratnih bolniških blagajn v Sloveniji.³⁴⁸ Sedež je imel na Miklošičevi ulici, svoja poslopja z modernimi zdravstvenimi napravami je imel še v Mariboru in Kranju, manjša poslopja pa tudi v Celju in na Ptuju. Za stike med OUZD ter zavarovanci in delodajalci so skrbele poslovalnice OUZD (v Kranju, Trziču, Kočevju, Novem mestu, Zagorju, Celju, Mariboru, Slovenj Gradcu, na Ptuju in v Murski Soboti). Pri OUZD so morali biti zavarovani vsi, »ki so dajali svojo telesno ali duševno moč v najem«, ne glede na spol, starost in državljanstvo, z izjemo poljedelskih delavcev, ki so bili zavarovani samo tedaj, ko so delali pri poljedelskih strojih. Zavarovani so morali biti tudi vajenci.³⁴⁹

Nakazilo Franca Strupija ml. za socialno zavarovanje aprila 1945

Vir: SI_ZAC/1248, š. 23

Nova krovna delavska zakonodaja, sprejeta v letih 1921 in 1922 (zakon o inšpekciji dela, zakon o zaščiti delavcev in zakon o zavarovanju delavcev), je v Jugoslaviji sicer poenotila delavsko zaščito, delavcem pa ni zagotavljala večjih in novih pravic iz delovnega razmerja.³⁵⁰ Zakon o zaščiti delavcev iz leta 1922 je vseboval določbe, ki so ščitile delavstvo pred čezmernim izkoriščanjem pri delu (uvedba osemurnega delovnega časa v industriji, osem- do deseturnega delovnega časa v obrti, zaščita žena in otrok pri delu, odmor in nedeljski počitek). Zakonodaja o materialnih delovnih razmerah je bila leta 1933 dopolnjena z zakonom o obrtih in leta 1937 z uredbo o določanju minimalnih mezd in sklepanju kolektivnih pogodb, poravnavanju in rzsodništvu.

348 Kresal, Koncentracija delavstva v revirjih, str. 295.

349 Smersu, Delavsko in nameščensko socialno zavarovanje, str. 178.

350 Kresal, Socialna politika, str. 485.

Z zakonom o zavarovanju delavcev iz leta 1922 so bile ukinjene okrajne bolniške blagajne, podjetniške in društvene bolniške blagajne, nezgodne zavarovalnice in podobne ustanove, ki so do tedaj izvajale bolniško in nezgodno zavarovanje v Sloveniji. Z omenjenim zakonom so bile vse te ustanove združene v en zavod, v Osrednji urad za zavarovanje delavcev v Zagrebu (Suzor) v Zagrebu, ki je postal nosilec celotnega zavarovanja za vso državo. Suzor je tako izvajal zavarovanje za bolezen, nezgode, starost, onemoglost in smrt. Pri Suzorju so bili zavarovani vsi delavci in nameščenci, razen posebnih poklicnih skupin, npr. privatnih nameščencev, ki so bili zavarovani pri zasebnih društvenih blagajnah. V začetku tridesetih let so namreč v Jugoslaviji obstajale tri zasebne društvene blagajne, ki so pod svojim okriljem združevale veliko število zasebnih nameščencev, zlasti s področja trgovine. To so bile: Blagajna društva Merkur v Zagrebu (območje zavarovanja je zajemalo vso državo), Blagajna Trgovačke omladine v Beogradu (sorazmerno z območjem delovanja društva) ter Bolniška blagajna Trgovskega bolniškega in podpornega društva v Ljubljani (za območje Dravske banovine). Vse navedene blagajne so izvajale fakultativna zavarovanja: zasebni nameščenci so bili obvezno zavarovani pri pristojnih okrožnih uradih, prostovoljno pa so se lahko zavarovali pri omenjenih blagajnah.³⁵¹

Trgovsko bolniško in podporno društvo v Ljubljani, najstarejša delavska zavarovalnica v državi, je do centralizacije državne uprave ponujalo zavarovancem višjo denarno podporo kot druge zavarovalnice, razen tega pa še zdravila in zdravniško oskrbo ter brezplačno zdravljenje v sanatoriju Leoninum v Ljubljani oziroma v drugem razredu javnih bolnišnic. Po uvedbi centralistične uprave pa je društvo za višjo članarino lahko zagotovilo manj (zavarovanci si niso mogli več sami izbirati zdravnika specialista, niso imeli več pravice do drugega razreda v bolnišnicah, predpisovali pa so jim ne več najučinkovitejša, ampak najcenejša zdravila).³⁵² Tako ne preseneča, da so ljubljanski trgovci na občnem zboru 1923. leta ostro protestirali proti priključitvi Trgovskega bolniškega podpornega društva v Ljubljani k Suzorju, s čimer bi to, 88 let uspešno delujoče društvo, izgubilo samostojnost. Ljubljansko trgovstvo je za zavod, ki ga je samo osnovalo in dvignilo na ugledno raven, zahtevalo popolno avtonomijo.³⁵³ V Mariboru je od 1925. leta obstajala Bolniška blagajna samostojnih trgovcev. Člani so za letno članarino (približno polovica povprečnega letnega prispevka za obvezno delavsko zavarovanje) dobili boljšo oskrbo kakor delavci pri obvezni zavarovalnici, imeli so možnost izbire zdravnikov in popolno oskrbo v drugem bolnišničnem razredu. Omenjeno društvo je kljub majhnemu številu članov (okrog 200) zelo

351 Z., Osnutek zakona o socialnem zavarovanju.

352 *Nova doba*, 9. 9. 1929.

353 *Trgovski tovariš*, 1931, št. 4, str. 59–72.

hitro zbralo lepo rezervo.³⁵⁴ Tudi ljubljanski gremij trgovcev si je po mariborskem zgledu prizadeval ustanoviti podobno blagajno.³⁵⁵ Mariborsko trgovstvo je bilo tudi prvo, ki je 1927. leta ustanovilo Samopomoč za primer smrti, leto kasneje je sledila ustanovitev ljubljanske pomoči. Namen samopomoči je bil ob smrti člana izplačati posmrtnino, ki je znašala tolikokrat po 25 dinarjev, kolikor članov je tedaj štela samopomoč.³⁵⁶

Leta 1930 se je v Jugoslaviji že začela gospodarska depresija, ki je imela za posledico tudi začetek upadanja zavarovancev; od poletja pa do decembra 1930 se je njihovo število zmanjšalo za približno 9.000.³⁵⁷

Poglejmo поблиže statistične podatke OUZD v Ljubljani za leto 1931, in sicer v panogi Trgovina:³⁵⁸

- Število članov po industrijskih skupinah: 1980 obratov, na obrat povprečno en moški in ena ženska.
- Bolniško-podporna doba (za leto 1930): 1586 obolenj (1135 moški, 451 ženske), na zavarovanca povprečno 8,7 diagnoze, 42.601 bolezensko podpornih dni (25.580 moški, 17.021 ženske). Obolenja so bila dosti pogostejša pri moških, zlasti od 23. leta dalje. S starostjo je število obolenj naraščalo, trajanje bolezni je bilo daljše pri ženskah in pri starejših.
- Enkrat letno (po stanju 30. junija) je OUZD sestavil statistiko po spolih, v katero pa niso bili zajeti vajenci, ampak le ostali zaposleni – delavci, pomočniki, nameščenci itd.³⁵⁹

Leta 1931 je bilo pri OUZD zavarovanih 4.799 oseb, ki so bile zaposlene v trgovinski panogi; med njimi je bilo skoraj enkrat več moških (3.167) kot žensk (1.632). Tako žensk kot moških je bilo največ v starostni skupini od 20 do 30 let (1.921), sledijo desetletje starejši (1.103) in mladi do 18 let (898); povprečna starost moških je bila 30 let, žensk pa 25 let. Ugotovimo torej lahko, da je bila populacija ljudi, ki so bili okoli leta 1930 zaposleni v slovenski trgovini, zelo mlada – kar 81 % jih je bilo mlajših od 40 let.³⁶⁰

Starostna struktura zavarovancev (za leto 1931) je razvidna iz grafikona 1.

354 *Nova doba*, 9. 9. 1929.

355 *Nova doba*, 2. 4. 1928.

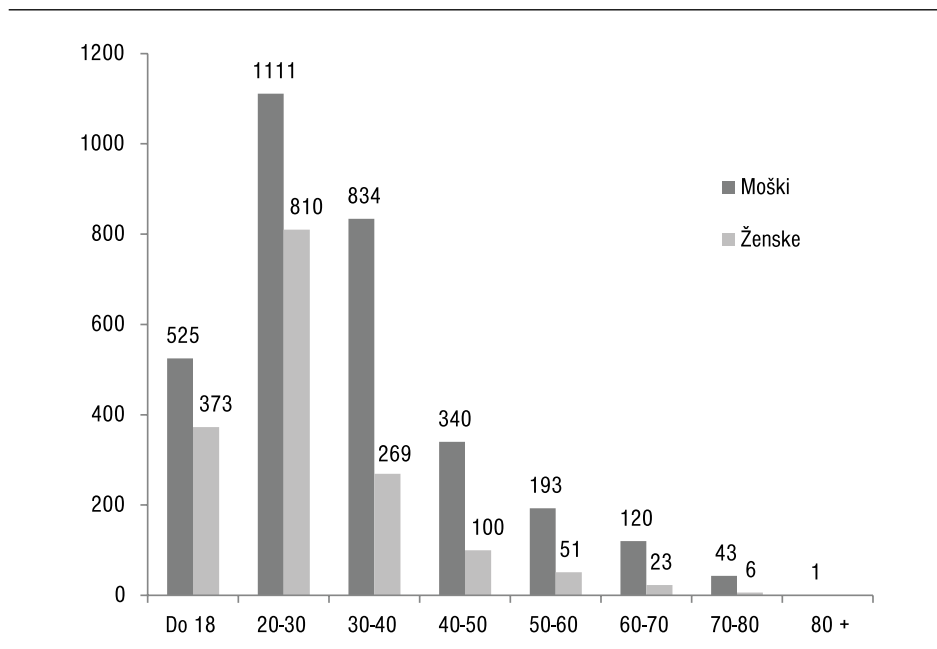
356 *Nova doba*, 2. 4. 1928.

357 Lah, *Gospodarska struktura Dravske banovine*, str. 35.

358 SI_ZAC/0024, š. 84, Jubilejna publikacija statističnih podatkov OUZD, 1. 7. 1932.

359 SI_ZAC/0024, š. 85, *Delavske mezde v Celju in okolici*.

360 Počivavšek, *En gros & en detail*, str. 349.

Grafikon 1: Starostna struktura zavarovancev OUZD, zaposlenih v trgovini leta 1931³⁶¹

Leta 1935 je bilo na področju trgovine zavarovanih povprečno 3.615 oseb (4,4 % vseh zavarovancev v Sloveniji, ki jih je bilo takrat 82.490), torej je zaradi gospodarske krize število zavarovancev v primerjavi z letom 1931 upadlo za 25 %. Mezdno statistiko je – ločeno za mestno in podeželsko delavstvo – za vsako tromesečje sestavljal OUZD v Ljubljani.³⁶² Leta 1938, ki je bilo leto konjunktturnega vzpona, je bilo v Dravski banovini pri OUZD zavarovanih 99.199 delavcev (številčni porast je šel na račun industrije), pri Glavni bratovski skladnici pa 12.332 delavcev. V depresijskih letih 1932 in 1933 je bilo število pri OUZD za okrog 30.000 nižje.³⁶³

Socialno zavarovanje torej ni bilo enotno niti splošno, saj vsi zaposleni delavci niso imeli enakih pravic. Nameščenci v javnem in zasebnem sektorju so bili bolniško in nezgodno zavarovani pri Trgovskem bolniškem in podpornem društvu, pokojninsko pa pri pokojninskem zavodu za nameščence v Ljubljani. Delavci v industriji, obrti in drugod zaposleni so imeli samo bolniško in nezgodno zavarovanje; pokojninsko zavarovanje za te delavce je bilo uvedeno šele septembra 1937. Za izvajanje zavarovanja je bil namesto prejšnje Zveze bolniških blagajn za Slovenijo v Ljubljani na Miklošičevi ulici ustanovljen OUZD, ki je imel kar

361 SI_ZAC/0024, š. 84, Jubilejna publikacija statističnih podatkov OUZD, 1. 7. 1932.

362 SI_ZAC/0024, š. 85, Delavske mezde v Celju in okolici.

363 Uratnik, Naše delavstvo in naša delavska zakonodaja, str. 517.

83 % vseh zavarovancev. OUZD je imel svoje ambulante v Ljubljani, Mariboru, Celju in na Ptujju, drugod so imeli zaposleni na voljo pogodbene zdravnike. Od sanatorijev je bil ljubljanski Šlajmerjev dom last Trgovskega bolniškega in podpornega društva.³⁶⁴

Bolniško zavarovanje

Bolniško zavarovanje je prvič reguliral zakon iz leta 1888, noveliran 1917. leta. To zavarovanje je bilo obvezno za vsa obrtna podjetja, vsebovalo pa je samo podpore bolnikom in porodnicam ter izplačilo pogrebne. Zavarovanje ni bilo organizirano enotno, predpisani so bili le tipi zavarovalnic – to so lahko bile okrajne, obratne, zadružne ter bratovske skladnice in bolniška podporna društva, ustanovljena na podlagi zakona o društvih iz leta 1852.³⁶⁵

Trgovsko bolniško in podporno društvo v Ljubljani je bilo ustanovljeno že 1835. leta. Po društvenih pravilih iz 1907. leta so bili nameni društva oskrba in podpora bolnih članov, dajanje potrebne podpore članom ter prispevek k pogrebnim stroškom umrlih članov društva.³⁶⁶ Delovanje omenjenega društva je bilo tesno povezano z bolniško blagajno, saj je izvajalo višjo (dodatno) obliko zavarovanja. Tisti, ki so plačevali prispevke za to dodatno zavarovanje, so imeli pravico zdravljenja v lastnem sanatoriju, v Šlajmerjevem domu v Ljubljani. Če je bil zavarovanec upravičen do zdravljenja v tem sanatoriju, zdravil pa se je v javni bolnišnici, je imel pravico do povračila razlike v stroških med drugim in tretjim oskrbnim razredom najbližje javne bolnišnice. Ostale pravice višjega zavarovanja je določal Pravilnik k dajatvam višjega zavarovanja Trgovskega bolniškega in podpornega društva.³⁶⁷

V obdobju prve Jugoslavije je bilo najprej – z začasno uredbo oktobra 1920 – urejeno bolniško zavarovanje delavcev na bivšem avstrijskem ozemlju v Kraljevini SHS. Za vso državo pa je bilo bolniško in nezgodno zavarovanje enotno urejeno junija 1921, in sicer z uredbo o ureditvi zavarovanja delavcev zoper bolezen in nezgode.³⁶⁸ Z zakonom o zavarovanju delavcev maja 1922 je celotna država dobila enotno in za vso državo obvezno zavarovanje delavcev, poleg bolniškega tudi nezgodno zavarovanje.

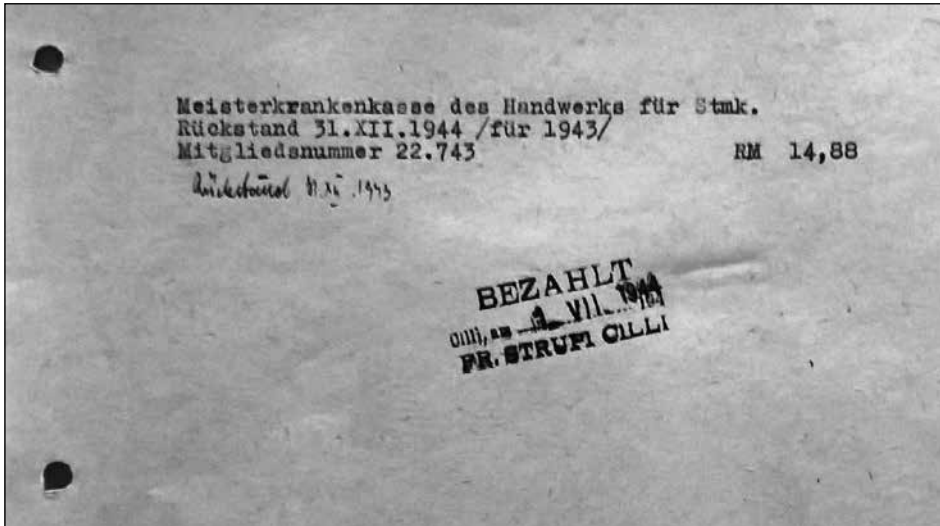
³⁶⁴ Kresal, *Socialna politika*, str. 485, 486.

³⁶⁵ Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, str. 500.

³⁶⁶ SI_ZAC/0024, š. 182, Pravila trgovskega bolniškega in podpornega društva.

³⁶⁷ Smersu, *Delavsko in nameščensko socialno zavarovanje*, str. 178, 179.

³⁶⁸ Kresal, *Gospodarski okvir problemov socialnega zavarovanja*, str. 89.

Nakazilo Franca Strupija ml. za obrtno bolniško blagajno za Štajersko, december 1944

Vir: SI_ZAC/1248, š. 22

S socialnega stališča bi bila smiselna medresorna in medpoklicna zavarovalna vzajemnost, torej eno in enotno zavarovanje, ki bi vključevalo vse zavarovane delavce (uslužbence), ne glede na poklic. To stališče pa je bilo v praksi nemogoče realizirati; najprej so rudarji oblikovali svoje ločeno zavarovanje, njim pa so sledile še nekatere druge stroke. Teoretično je bila ta tendenca neugodna, nosilcu zavarovanja je namreč razbijala finančno moč. Tudi jugoslovanski zakon o zavarovanju delavcev iz leta 1922 je prevzeto načelo dekoncentracije in izvajanje bolniškega zavarovanja poveril OUZD. Tako je bilo v Jugoslaviji v veljavi zavarovanje po strokah:³⁶⁹

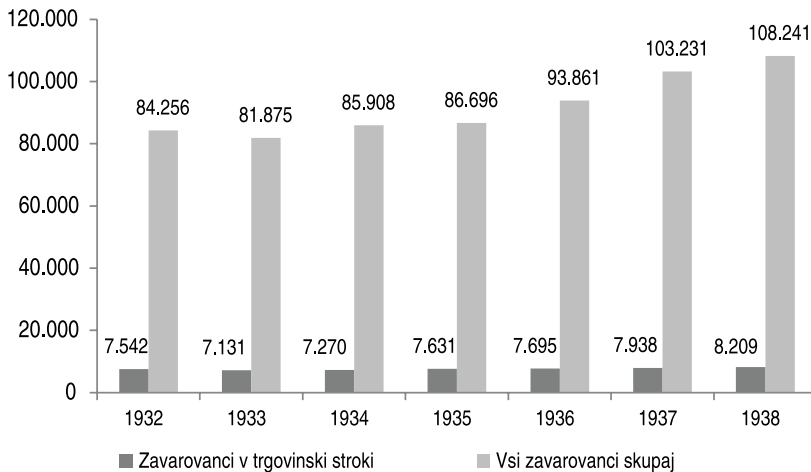
- industrijsko-obrtniško delavstvo je bilo zavarovano pri Suzorju v Zagrebu, ki je zavarovanje izvajal prek podrejenih OUZD;
- rudarji so bili zavarovani pri pristojnih bratovskih skladnicah;
- osebje državnih prometnih podjetij je bilo zavarovano pri posebnih fondih, ki jih je upravljala državna železniška uprava;
- trgovski uslužbenci so bili sicer po zakonu zavarovani pri Suzorju, vendar se to zavarovanje v praksi ni izvajalo, ampak prek posebnih trgovskih bolniških blagajn, kjer so obstajale.

Po uredbi za zavarovanje nastavljenecv zoper bolezni in nezgode, sprejeti novembra 1921, se je Trgovsko bolniško in podporno društvo v Ljubljani

³⁶⁹ Bohinjec, Nekaj osnovnih vprašanj problema socialnega zavarovanja, št. 8.

preoblikovalo; tako je odtlej sprejemalo nastavljenke in uradnike s področja trgovine, industrijskih podjetij in denarnih zavodov, ne glede na starost in zdravstveno stanje. Pogoji zavarovanja pri omenjenem društvu so bili ugodnejši kot pri okrajnih bolniških blagajnah.³⁷⁰ Zato je bilo okrog 10.000 nameščencev zavarovanih pri Bolniški blagajni trgovskega bolniškega in podpornega društva v Ljubljani, ki je delovala na območju Slovenije kot krajevni organ Suzorja. Člani te blagajne so bili lahko le nameščenci. Za blagajno in njene zavarovance so veljala ista določila kot za okrožne urade in njihove zavarovance.³⁷¹

Grafikon 2: Povprečno število zavarovancev po strokah v Sloveniji³⁷²

Razmerje zavarovancev, prvih pri OUZD in drugih pri bolniški blagajni Trgovskega bolniškega in podpornega društva, pokaže rahel trend k porastu, z izjemo v letu 1933, ko je število zavarovancev upadlo zaradi velike gospodarske krize. V trgovini je ta kriza vplivala na število zavarovancev še v letu 1934.

Z uvedbo zakona o zavarovanju delavcev so se številni, tudi trgovski nameščenci čutili prikrajšane, češ da imajo nameščenci glede socialnega zavarovanja svoje interese in potrebe. Posebej prizadete so se čutili člani Trgovskega bolniškega in podpornega društva, ki so dotlej imeli možnost oskrbe in zdravljenja v drugem razredu javnih bolnišnic in v leonišču, svobodno izbiro zdravnikov itd., novi zakon pa je te ugodnosti okrnil. Tako je Trgovsko bolniško in podporno društvo

³⁷⁰ *Nova doba*, 3. 12. 1921.

³⁷¹ Smersu, *Delavsko in nameščensko socialno zavarovanje*, str. 178.

³⁷² *Spominski zbornik Slovenije*, str. 557.

ob plačilu posebnega prispevka svojim zavarovancem še nadalje omogočalo iste ugodnosti, leta 1932 pa je ob pomoči pokojninskega zavoda in ljubljanske mestne občine zanje dogradilo lasten sanatorij Šlajmerjev dom, v katerem so se lahko brezplačno zdravili (operativna in interna obolenja) vsi člani višjega zavarovanja in njihovi svojci. V tem času je omenjeno društvo štelo okrog 6.000 članov, dobra polovica (3.200) pa jih je bila vključena v višje (dodatno) zavarovanje.³⁷³ Iz omenjenega zavarovanja so izhajale sledeče pravice: v primeru bolezni brezplačna zdravniška pomoč, zdravila in zdravstveni pripomočki; če so bili za delo nesposobni nad tri dni, so imeli pravico do hranarine; imeli so tudi pravico do zdravljenja v bolnišnicah in v nekaterih primerih tudi v zdraviliščih. Na račun okrožnega urada/bolniške blagajne so se zavarovanci lahko zdravili do 26, izjemoma do 52 tednov. Zdravniško pomoč so lahko poiskali samo s potrdilom delodajalca. Tudi družinski člani zavarovanca so imeli pravico do brezplačne zdravniške pomoči, če so živeli z zavarovancem v skupnem gospodinjstvu in niso imeli lastnih prihodkov – žena, otroci, starši, ded, babica, vnuki, bratje in sestre so imeli pravico do zdravlil in do 28-dnevnega zdravljenja v bolnišnicah. Če je bil zavarovanec v bolnišnici ali zdravilišču, so imeli družinski člani pravico do polovične hranarine. Ob smrti zavarovanca so bili svojci upravičeni do pogrebne, ki je znašala 30-kratni znesek zavarovane mezde. Pod posebnimi pogoji so imeli zavarovanci oziroma zavarovanke pravico do podpor ob porodu in do zobne nege. Če je prišlo do nesreče pri delu oziroma na poti do dela in nazaj, je imel zavarovanec pravico do nezgodne rente, ki je bila odvisna od stopnje poškodbe in zavarovanega letnega zaslužka. Rento je zavarovanec dobival, dokler je trajala njegova (delna ali popolna) nesposobnost za delo. Če je zavarovanec zaradi nesreče pri delu umrl, so imeli družinski člani pravico do podpore.³⁷⁴

Društvu je leta 1926 že grozila ukinitve, a se mu je s pomočjo številnih akterjev, zlasti Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, uspelo obdržati in bolniško zavarovanje zasidrati na novih temeljih. Po sprejetem pravilniku je smelo društvo zavarovati vse osebe, ki so spadale pod obvezno zavarovanje in pripadale trgovskemu stanu, oziroma vse tiste, ki so bili zaposleni pri trgovinskih, industrijskih in drugih podjetjih in je bila njihova zaposlitev trgovsko-strokovna. Nova društvena pravila so v sklopu višjega zavarovanja omogočala tudi invalidnino za primer starosti in onemoglosti, če dotični ni bil upravičen do nobene druge rente.³⁷⁵

373 Z., Težnje naših privatnih nameščencev.

374 Smersu, Delavsko in nameščensko socialno zavarovanje, str. 178.

375 Občni zbor trgovskega bolniškega in podpornega društva v Ljubljani.

Nezgodno zavarovanje

Že pred prvo svetovno vojno so bili v Sloveniji za primer bolezni zavarovani vsi obrtni in industrijski delavci, zavarovanje pa je bilo razdrobljeno v nešteto malih bolniških blagajn. Nezgodno zavarovanje je obsegalo samo del delavstva; centrali tega zavarovanja sta bili v Trstu in Gradcu. Za primer onemoglosti in starosti pa so bili pred vojno zavarovani le rudarji in zasebni nameščenci. Po prvi svetovni vojni smo dobili splošno zavarovanje zoper nezgode, centralizacijo bolniškega zavarovanja, splošno zavarovanje za onemoglost in starost ter zavarovanje zoper brezposelnost.³⁷⁶ Leta 1922 je namreč zakon o zavarovanju delavcev poleg bolniškega uvedel tudi nezgodno zavarovanje. Zavarovanje za bolezen, nezgode, onemoglost, starost in smrt je po zakonu o zavarovanju delavcev izvajal Suzor s sedežem v Zagrebu. Ta urad je bil edini nosilec za vse vrste zavarovanj na ozemlju celotne Jugoslavije, članstvo v zavarovanju pa je bilo obvezno in enotno; iz tega zavarovanja so bili izvzeti rudarji, državni uslužbenci ter železničarji. Suzor je izvajal zavarovanje za vse panoge prek OUZD.³⁷⁷

Čeprav so se na slovenskem ozemlju že pred prvo svetovno vojno pojavljala stremjenja trgovskega stanu po zavarovanju za primer bolezni in onemoglosti, avstrijski obrtni red ni omogočal kolektivnega zavarovanja v okviru stanovskih organizacij. Tako se pri nas tovrstno zavarovanje ni razvijalo, izvzemši mariborsko bolniško blagajno samostojnih trgovcev (1926) ter Trgovsko bolniško in podporno društvo v Ljubljani. Zavedajoč se težkih gospodarskih razmer je Zveza trgovskih gremijev pripomogla, da je novi obrtni zakon uzakonil obligatorne bolniške blagajne (§ 384), če je zanje glasovalo več kot polovica članov stanovske organizacije. Takšna bolniška blagajna je članom omogočala zdravniško pomoč v primeru bolezni ali nezgode, bolnišnično in zdraviliško zdravljenje, zobozdravniško nego, porodne in operacijske stroške in pogrebno, sočasno pa bi osnovani starostni fond omogočil podpore starim in onemoglim članom. Ob izvajanju obligatornosti je član bolniške blagajne postal vsak samostojni trgovec, ki je bil član katerega koli obrtnega združenja, ustanovljenega na podlagi obrtnega zakona, poleg njih pa tudi javni družabniki podjetij in družinski člani trgovca, ki niso bili zavarovani po obveznem delavskem zavarovanju.³⁷⁸

376 Uratnik, Naše delavstvo in naša zakonodaja, str. 521.

377 Kresal, Gospodarski okvir problemov socialnega zavarovanja, str. 90.

378 Vrančič, Trgovci ter njihovi nameščenci in pokojninsko zavarovanje.

Pokojninsko zavarovanje

Leta 1906 je v avstrijski monarhiji začel veljati *Zakon o penzijskem zavarovanju v privatnih službah in nekaterih v javnih službah nastavljenih oseb*, ki je uvedel obvezno (*prisilno*) pokojninsko zavarovanje zasebnih nastavljenecv, med drugim nekaterih trgovskih uslužbencev: tistih, starih nad 18 let (in ob uveljavitvi zakona največ 55 let), z določeno višino letnih prejemkov, uradnikov in tistih, ki so opravljali duševna opravila, delovodij in trgovskega pomožnega osebja. Izvzeti iz tega zavarovanja so bili učenci, sluge in posli. Na podlagi tega zavarovanja so zavarovanci pridobili pravico do invalidnine (invalidske rente) ali do pokojnine (starostne ali vdovske rente).³⁷⁹ Ob uveljavitvi je imel zakon več nejasnosti; kaj je bilo npr. razumeti pod pojmom »nameščenec« ali »duševno opravilo« (oboje so bili podrejeni temu zakonu), je šele leta 1910 razsodilo upravno sodišče, in sicer tako, da je določilo tiste poklice, ki v to zavarovanje niso bili vključeni: prodajalci v detajlnih trgovinah, komiji, aranžerji izložb, blagajničarke pri registrirnih blagajnah, zaposleni v skladiščih, pomožna moč v pisarnah, strojepiske ipd.³⁸⁰

Tako so ob ustanovitvi jugoslovanske države vanjo vstopili nekateri narodi, ki so že prakticirali pokojninsko zavarovanje trgovskega osebja. A z novo državo je bilo potrebno sprejeti novo zakonodajo – uredbo o ureditvi zavarovanja delavcev zoper bolezni in nezgode iz junija 1921 so decembra istega leta dopolnili z zakonom o zavarovanju delavcev, ki je uredil zavarovanje delavcev za onemoglost, starost in smrt (pokojninsko zavarovanje); v veljavo je stopil julija 1922. Sam zakon je izvajanje odložil najprej do 1925. leta, potem pa ga je še vlada odlagala do 1. septembra 1937. Takrat so začeli od zavarovancev pobirati prispevke za to zavarovanje (3 % zavarovane mezde).³⁸¹ Leta 1937 so tako ob bolniškem in nezgodnem zavarovanju uvedli tudi zavarovanje za onemoglost, starost in smrt, sicer uzakonjeno že leta 1922: pod določenimi pogoji so bili stari in onemogli delavci upravičeni do skromnih onemoglostnih in starostnih rent, prav tako ob smrti zavarovancev njihovi svojci do skromnih vdovskih in otroških podpor.

S tem zavarovanjem se je pokojninsko zavarovanje nameščenecv razširilo na vso državo. Pokojninski zavod za nameščenecv v Ljubljani je izvajal zavarovanje za nameščenecv, saj ti za starost in onemoglost niso bili zavarovani pri OUZD ali pri bolniški blagajni. Pokojninski sklad za nameščenecv pri Zbornici za trgovino, obrt in industrijo je bil po zakonu iz leta 1932 avtonomna pravna ustanova z lastnim premoženjem in lastno upravo. Zbornica je v sklad vplačevala najmanj 5 % svojih celotnih dohodkov, vse dokler ni bila dosežena potrebna vsota za zavarovanje pokojninskih prejemkov. O premoženju sklada so vodili posebne račune; smelo

379 Škerbinec, *Pokojninski zakon za zasebne nastavljenecv*, str. 127–129.

380 Marn, *Navodila*, str. 117.

381 Kresal, *Gospodarski okvir problemov socialnega zavarovanja*, str. 89.

se je uporabljati izključno za poravnavo pokojnin zborničnih nameščencev. Za obveznosti sklada je jamčila zbornica s celotnim premoženjem.³⁸² Pokojninsko zavarovanje nameščencev je imelo temelje v zakonu o pokojninskem zavarovanju nameščencev, ki je sprva veljal samo za Slovenijo in Dalmacijo, konec tridesetih let pa je bil razširjen na vso državo. Pri pokojninskem zavodu je moral biti zavarovan vsak nameščenec, čigar služba je imela uradniški značaj oziroma je izvrševal pretežno duševna opravila, je bil star nad 18 let in imel vsaj 1.150 din letne plače. Pri trgovskem poklicu so med taka dela sodila pisarniška in kontorska služba (dopisovanje, stenografiranje, knjigovodstvo, računstvo, blagajništvo), višja trgovinska zunanja služba (pridobivanje naročil in ponudb, delovanje potnikov in agentov) ter višje nadziranje del drugih oseb (poslovodje, vodje skladišč); prodajalci in skladiščniki npr. niso sodili mednje, delodajalci pa so jih lahko zavarovali prostovoljno.³⁸³ V primeru onemoglosti in starosti je zavarovanec dobil onemoglostno rento oziroma pokojnino, v primeru zavarovančeve smrti pa so vdova in otroci dobili vdovsko oziroma otroško rento. Leta 1939 pa se je končno obvezno zavarovanje po zakonu o pokojninskem zavarovanju nameščencev razširilo na trgovske sodelavce pa tudi nekatere druge kategorije na območje vseh ali vsaj nekaterih pokojninskih zavodov.³⁸⁴ Julija 1940 se je začelo izvajati tudi obvezno zavarovanje vseh trgovskih pomočnikov. Pogoj je bila izobrazba (dvoletna učna doba ali štiri leta srednje šole).³⁸⁵ Tik pred drugo svetovno vojno so tako zavarovanci pokojninskega zavoda postali tudi trgovski nameščenci (zaposleni v trgovini), strojniki in zobotehniki, s čimer je število slovenskih zavarovancev Pokojninskega zavoda v Ljubljani naraslo na 12.000 oseb.³⁸⁶ Poleg obveznega zavarovanja je bilo možno tudi prostovoljno zavarovanje, ko so se delojemalci lahko zavarovali pri zasebni, društveni ali poljavni zavarovalnici; nameščenci so se tako lahko zavarovali pri pokojninskem zavodu.³⁸⁷

Poudariti pa velja, da so pokojninski zavodi za nameščence izvajali samo pokojninsko zavarovanje, medtem ko je zavarovanje za primer bolezni in nezgod ostalo pri OUZD. Pri nameščencih torej ni bila izvedena unifikacija in tudi ne centralizacija zavarovanja.³⁸⁸

A zavarovanje trgovskih nameščencev je sprožalo vprašanja za in proti. Nekateri so namreč imeli pomisleke, da bi zavarovanje zajelo vse trgovske nameščence; po njihovih predlogih bi vanj vključili le tiste iz velikih trgovinskih podjetij, iz večjih krajev in tiste z višjimi plačami, ostali bi bili še naprej v

382 Počivavšek, *En gros & en detail*, str. 354.

383 Kaiser, Socialno zavarovanje trgovstva.

384 *Spominski zbornik Slovenije*, str. 607.

385 Vrančič, Trgovski sotrudniki so vendarle dobili svoje zavarovanje!

386 Smersu, Delavsko in nameščensko socialno zavarovanje, str. 179.

387 Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, str. 500.

388 Kresal, Gospodarski okvir problemov socialnega zavarovanja, str. 90.

delavskem zavarovanju. Šele konec leta 1939 jim je uspelo doseči razširitev zavarovanja na vse trgovske nameščence (torej višje trgovsko osebje, v glavnem so tu mišljeni trgovski pomočniki – bodisi v prodajalni, v skladišču, pisarni, kot potnik itn.), kar je zagovarjal tudi Pokojninski zavod v Ljubljani, ki ga je vodil dr. Janko Vrančič. Pri ljubljanskem pokojninskem zavodu za nameščence sta na enega delodajalca prišla dva trgovska nameščenca – od teh je bila približno polovica žensk, povprečna starost je bila komaj 23 let (povprečje pri istem zavodu je bilo 43 nameščencev na enega delodajalca, žensk je bila le četrtnina, povprečna starost zavarovancev je bila 35 let). Vrančič je zapisal, da ima sicer ljubljanski pokojninski zavod z zavarovankami slabe izkušnje, saj precej bolj silijo med invalidske rentnike, a

»[...] ob strogem postopku trgovske sotrudnice ne bodo slabši rizik za zavarovalnice kakor njihovi moški tovariši, ker odpade pri ženskah rizik plačevanja vdovske rente, poleg tega pa je splošno znano, da se trgovske sotrudnice navadno mlade poroče in izstopijo iz službe«. ³⁸⁹

Kot že rečeno, je s septembrom 1937 Suzor po vsej Jugoslaviji začel izvajati zavarovanje za onemoglost, starost in smrt. ³⁹⁰ Ta uredba je pustila nameščencem njihovo zavarovanje, torej so bile iz delavskega zavarovanja izvzete vse osebe, ki so že bile zavarovane pri pokojninskem zavodu za nameščence. Tako je pokojninski zavod odločal, ali spada dotični uslužbenec v pokojninsko ali delavsko zavarovanje. ³⁹¹

389 Vrančič, Pokojninsko zavarovanje trgovskih sotrudnikov je treba kljub vsemu izvesti!

390 *Nova doba*, 3. 9. 1937.

391 *Spominski zbornik Slovenije*, str. 607.